

A feladat felnöveszti az embert

■ BESZÉLGETÉS BERTÓK LAJOSSAL ■

– A Shure Stúdióban most mutattad be, igen nagy sikerrel, Sopsits Árpád rendezésében Gogol Egy örült naplója című monodramáját. Ennek az eredetileg elbeszélésnek írt, színpadra igazított műnek több ága van – kishivatalnoki lét, reménytelen szerelem, kettéhasadt én –, mind kihívás a színész számára. A szerep megformálása rendkívüli lehetőség, de kívülről nézve rendkívül nehéz, kimerítő.

– Talán ez az első olyan darab, amikor előadás után – ha jól csinálom, és ha mindent megélek a színpadon, Popricsin magába csavarodottságát, skizofréniáját – nagyon kellemes ürességet érzek, ami tulajdonképpen pihentető. Nincs minnek hová tovább pörögni, ha megoldottam rendesen a dolgot. Tényleg, ellentétes hatást lehetne várni, azt, hogy a játszó benne marad. De nem ez történik. Igaz, amikor befejezem, kell egy kis zsilipelés, amíg az ember átér a valóságba, de utána megnyugtató érzés van bennem.

– Azt mondod, a színész számára jó, hogy Popricsin meghal?

– Igen. Először a tiszta tudata hal meg, azután a lélek is halott, a test is. A próbákon Darvas Ivánnak a megjelent szövegek könyvéből dolgoztunk, és át-átolvastam az instrukciókba. Ott is úgy van leírva, abban a rendezői példányban: totális bezárulás, halál, teljes vég. Én így fogom föl. Hogy ebből mi látszik, nem tudom, ezt a néző tudja megítélni.

– Hogyan lehet készülni erre a szerepre? Popricsinról minden megtudható az elbeszélésből és a színpadi átiratból. De a színésznek nagyjából ismernie kell Popricsin betegségét is. Ahhoz orvosi könyveket kell olvasni?

– Egy pszichológus barátommal hosszasan beszélgettem a skizofréniáról, hogy a betegség hogyan történik meg az emberben, és hogy színházi eljátszása szempontjából mik lehetnek azok a külső jegyek, amik esetleg „hasznosíthatóak”. Elmondta, hogy amikor az úgynevezett subok jelentkeznek, az ember akkor válik beteggé. Több skizofrént ismertem, akik tökéletesen tisztában voltak azzal, mi a bajuk. Úgy társalogtak, mint egy nem beteg, csak amikor jött az a rohamszerű dolog, utána lettek teljesen mássá. Az élet és a színházi

valóság azért jelentősen eltér, mert itt ez egy folyamatba, amit próbáltunk megvalósítani, és kellett hogy tiszta pillanatok legyenek, de fokozatosan egyre kevesebbé válnak.

Popricsinnek sok köze van ehhez a korhoz, mint minden korhoz, amelyben emberek élnek. Az elnyomottság, a vélt vagy valós sérelmek lelki kivetülései és ezek görccs alakulásai, örök érvényűek, sajnos. A beteljesületlen szerelem is, az alacsony társadalmi helyzet miatt való töprengés is betegít. Az egyedüllét tudat meg, hogyha az rossz agyi síkon van használva, szétzilálja az embert.

– A videokamera nem okoz problémát?

– A videokamera nagyon jó kitalálás, de valóban sok problémát vetett fel. Iszonyú koncentrációt igényel. Izolálni kell a két kezemet adott esetekben úgy, hogy a fejem teljesen más dimenzióban van. Nagyon hamar megtanultam a szöveget, hogy azzal ne kelljen foglalkozni. A kamerázást is viszonylag hamar megtanultam, mert azért azzal se szabad túl sokat foglalkozni, különben az ember nem tudja eljátszani a szerepet.

– Kinek jutott eszébe, hogy te játszad el?

– A színház igazgatójának, Szűcs Miklósnak. Hihetetlen, hogy azok után a dolgok után, amiket tettem tulajdonképpen a színháza ellen, még egy utolsó utáni-utáni, nem is tudom, hány-szor utáni, lehetőséget adott a számomra. Sopsits Árpai rengeteg darabot elolvastam, két-három-négy szereplős darabokat is, és javasolt még néhányat ezenkívül. Szűcs Miklós ezt választotta. Ebben a döntésben valószínűleg praktikussági ok is volt: az, hogy egyedül vagyok a színpadon, senki nem függ tőlem. Mindenesetre, emellett maradtunk. Hogy megkaptam a szerepet, azt jelentette: bíznak bennem, és azt, hogy én meghálálhatom a bizalmat. Igaz, nem a hála motivál előadás közben. Érdekes módon tisztábban, józanabban látok egy csomó mindent, amióta ezzel a darabbal foglalkozom. Pont ellentétes hatást ér el nálam, mint amit gondolni lehetne. Mostanában érzem, így harminchét éves koromra, hogy a szívem, a lelkem, az eszem

és a fizikumom kezd összhangba jönni, hogy az egyik a másikat feltételezi. Idáig nagy zűrzavarok voltak bennem, ám életemnek ezzel a zűrös szakaszával, iszonyú szembenézés után, leszámoltam. Tudom, sok idő telik el, amíg mások is hisznek bennem, de az a lényeg, hogy én hiszek saját magamban. Ezt a magamba vetett hitet volt a legnehezebb visszaszereznem.

– Biztos vagy benne, hogy azoknak a dolgoknak a megtörténteért, amik miatt büntudatot érzel, csak te voltál hibás?

– Nagyon fegyelmezetlen voltam, színházi értelemben. Sokszor.

– Nem jártál be előadásokra?

– Sajnos, maradt el előadás miattam. Úgy gondoltam régebben, hogy az életem már a főiskolára való jelentkezéskor elrontottam. Amikor arra az elhatározásra jutottam, hogy színész leszek.

– Valami más akartál lenni, nem színész?

– Az az igazság, általános iskolában végig úgy volt, mivel jól rajzoltam, hogy képzőművészeti szakközépben folytatom tovább, de a családnak nem volt pénze arra, hogy Pesten albérletet fizessen nekem, ezért „rendes” gimnáziumot végeztem. Ennek következtében a gimnáziumi négy év teljesen kiesett, rajzolással ez alatt az idő alatt egyáltalán nem foglalkoztam. De a gimnáziumi évek alatt egy felsőbbéves barátom elcsábított a színjátszó körbe.

– Szoktál még rajzolni?

– Főleg a példányomba. Amikor morfondírozok a szövegen, ezek a rajzok viszatérnek. Tulajdonképpen egyfajta memória-fogasként. És van még valami, ami őrizi a képzőművészethez való vonzódásomat: keretbe foglalt „domború történeteket” csinálók díszletkészítő eljárással.

– Ezeket hogyan kell elképzelni?

– A díszleteket készítik így, ez egy kasírozási technika. Puha, vékony papírt hártványként, ragasztós festékekkel fölvisznek egy felületre, meggyűrkelik ecsettel, és a megráncosodott papíron, ha egy világosabb színnel le van kezelve, hihetetlenül érdekes mintázat jelenik meg. Ahol lakom, az ajtó is ilyen technikával van bevonva. A belső oldala az ajtónak úgy néz ki, mint egy ólomajtó, pedig faajtó. Otthon még vannak képeim, de a legtöbbet elajándékoztam. Ez a módszer nagyon időigényes. Mindig halogatja az ember a festés elkezdését. Gondolom, erre az érzésre vonatkozik, amikor a festők az első ecsetvonás halogatásáról beszélnek. Ám amint meghúzták az első vonást, elkezdődik egy folyamat.

– Az első ecsetvonás a festőknél hasonló lehet, mint a színészeknél a színpadra lépés.

– Igen. Az biztos, hogy öt perc után én már nem én vagyok teljesen. Akkor már átmentem abba a kabátba, ahol én már nemcsak én vagyok, hanem a szerepem is.

– Említetted, milyen sok nehézséget okoz pályádon a híred, miszerint előfordult, hogy

nem mentél be az előadások kezdetére, és ez miatt el is maradtak előadások.

– Ez egy védekezési mechanizmus volt. Hogy ha már nem engedhetem el magamat vígabb irányba a színpadon, akkor ezt az életben kárpótolom. Nagyon hiányzott az ellenpont.

– Mire gondolsz?

– Hogy más dologban is kipróbáljam magamat. Ennek nem kellett volna feltétlenül vígjátéknak lennie, csak olyannak, ami számomra kiegyenlítődést jelent. Nekem mindig lánglelkű hőst vagy sebzett lelkű embert kellett játszanom.

– Egyszer láttam a televízióban egy színházi közvetítést a debreceni színházból, Dosztojevszkij regényének adaptációját, A félkegyelműt adták, te játszottad a főszerepet. Akkor láttalak először. Nem szeretem a televíziós közvetítéseket, mert hiányzik belőlük a színház hangulata, de ezt egyszerűen nézmem kellett, az erős színészi jelenléte miatt, ami még a képernyőn is átsugárzott. Gyakori színházba járóként tudom, hogy ha egy színésznek van jelenléte, az nagyon nagy dolog.

– Azt az előadást szerettem. Az eddigi tizenöt év alatt talán az volt az egyetlen olyan évem, amikor színházi értelemben a teljeség megadatott, akkor teljesen ki volt egyenlítve minden. Csodálatos próbafolyamat volt, hihetetlenül jó partnerekkel, eszméletlen összefogással, mert ahhoz az előadáshoz egy egész társulatnak a bizalma kellett. Aztán Nagy András *Mi hárman*-jában egy kicsi epizódszerep jött. Évad végén pedig a stúdióban előadtuk Garaczi László *Fesd feketére!* című darabját. Azt éreztem akkor, mindent játszottam. Egyik este nagy szerepet, másik este kicsit, és olyan jól működött az egész.

– Ezután következett *Az ember tragédiája*.

– Évad végén tudtam meg, hogy a következő ősszel Ádámot fogom játszani. Az olyan jó állapot volt! Nagyon szeretem, amikor sok idő van hagyva a szerepre. Ott volt az egész nyár. Kiültem egy asztalhoz, a Bocskai-kertbe, és elkezdtem mindenféle felelősség nélkül lapozgatni a szövegek könyvet, izlelgettem, rágogattam a textust. A próbák is nagyszerűek voltak, és a bemutató után is minden az volt, amíg ment. Úgy kezdődött az előadás, hogy mi egy sülyesztőben voltunk lent Majzik Edittel – ő játszotta Évát –, és egy mechanikus felvonószerekezettel húztak föl bennünket. A játéktér amfiteátrumszerű volt.

Én már fél hat körül bent voltam mindig a színházban. Fél hat körül lementem a zenekari árokba, lefeküdtem oda, és hogy úgy mondjam, lenulláztam magamat.

Olyan állapotba kellett kerülni, ahonnan el lehetett rugaszkodni. Tényleg el kellett hitetnem magammal, hogy ha kell, el is tudok aludni, mert csak úgy lehetett megélni azt a három órát. Tudtam, mert a próbafolyamat alatt „kisakkoztam”, hogy ha én *Az ember tragédiája* elején műfelpannolt állapotban megyek színpadra, az első húsz perc után szívattakat kapok. Garas Dezsőnek volt egy nagyon jó mondása:

Schiller Káta felvétele

a néző arra fizet be, hogy az üres pohár előtte teljen meg vízzel. Ezt akartam én is, a néző előtt megtölteni a poharat.

– Ez volt az az előadás, amiről az a hír járta, hogy csak egyszer ment?

– Ez terjedt el róla, pedig Ádámot én huzonvalahányszor játszottam. Talán az is segítette ennek a hírnek az elterjedését, hogy volt egy következményes beszélgetésem a direktorommal. Fölvívtam telefonon, hogy hallottam, a műsortervben benne van Gogol *A revizorja*. Hlesztakov szerepe elment mellettem, nem tudom, miért, pedig az osztályunk a főiskolán csinált is ebből a darabból szemelvényeket. Kértem a direktortól, hogy Hlesztakov szerepét hadd játsszam el, mert azt érzem, a drámai lét már csomósodik bennem, és ebben a szerepben föl lehetne oldódni. Akkor ő azt válaszolta, hogy hát nem, mert mindenkinek kell osztani valamit. Ezután beindult bennem egy önjáró mechanizmus, ivással, mindenféle rosszal. Magamra haragudtam, amiért kértem. Az életemben ez volt az első és utolsó alkalom, hogy bármit kérek. Mindenesetre, „kiittam magamat” az összes futó és leendő előadásból. Borzasztóan szégyelltem, hogy elutasításban ré-

szesültem. Ezután volt ez az „akarom a színházat, vagy nem akarom a színházat” időszak, ami – most már tudom – csak menekülés volt. Amikor inni kezdtem, nem mertem fölállalni a döntést. Most már világos előttem, ivás nélkül kellett volna kimondani a „nem”-et is. Ivás nélkül kellett volna azt mondani, hogy „nem”, én most elmegeyek, és nézni fogom, hogyan nő a fű, vagy valami mást csinálók, olyan sok minden érdekel. És szerencsém volt, mert találkoztam azokkal az emberekkel, akikkel kellett. Tisztáztam a dolgokat magamban is. Akik igazán ismernek, tudják, mekkora ára volt ennek. Akkoriban rendeztek Debrecenben valami Madách-konferenciát, s lejöttek Budapestről rengetegen, hogy megnézzék *Az ember tragédiáját*, de már nem ment a darab, csak az előadásról készült kásás videofelvételt nézhettek végig.

Hubay Miklós Nizsinszkijről szóló, *Hova lett a rózsá lelle?* című darabjának az ősbemutatója ott volt Debrecenben. Eredetileg nekem szánta a főszerepet, de sajnos, már ez az előadás sem valósulhatott meg. Pedig a Tudományos Akadémián részleteket olvastunk fel Miklóssal a darabból, amikor még úgy volt, hogy én játszom Nizsinszkijt. De nem én játszottam, én bent feküdtem a debreceni klinikán. Néhány hét múlva odatelefonált Szikora János a kezelőorvosnak, hogy „játékkész?”. Szerepet ajánlott Szegeden.

– Milyen szerepet?

– Jézusét *A Mester és Margaritában*. A Debrecen és Szeged közötti ingázás nem volt jó, rögtön feljöttem ide, a Budapesti Kamaraszínházba, amikor hívtak. A mostani előtti szerepem is itt volt, a *Bűn és bűnhődésben*.

– Ezért a szerepformálásodért tavaly Pécsen a legjobb férfi színész díjat kaptad.

– Megosztva László Zsolttal. Mind a ketten nagyon örültünk neki. Aki látta a darabot, az tudja, hogy ott nem volt alá-fölrendeltség. És szerencsére, a csapatmunkát is díjazták, mert ha nincs az a nyolc ember, akkor mi se jöhettünk volna létre. A legjobb előadás díjával is ezt a darabot jutalmazták tavaly Pécsen.

– Ki keresett meg a Budapesti Kamaraszínháztól?

– Szűcs Miklós és Sopsits Árpád. Debrecenben a Monthy Python-féle *Gyaloggaloppot* játszottuk. No, az volt az egyetlen vígjátékszerepem, én voltam Sir Lancelot. Amikor lement a széria, és kezdtük volna Visky András *Tanítványok* című darabját, fölvívtak telefonon. Először Szűcs Miklós

beszélt, utána Sopsits Árpád. Hogy ők most a *Bűn és bűnhődés*t csinálnák, és nekem holnapig el kellene döntenem, akkor-e a László Zsolti barátommal együtt játszani benne. Így jól meg voltam küldve érzelmileg. Belegondoltam, hogy Pestre nem hívják olyan gyakran az embert, és másnap feljöttem, azt mondtam, rendben van. El is kezdünk próbálni. Visszahallottam, hogy amikor már ment a darab, a „jó-akaróim” kérdezgették itt a színházban, „no, megvolt már az ötödik előadás, mert nem biztos, hogy lesz hatodik”. Tudom, vannak rosszindulatúak, akik elvárják, hogy az általuk megjósoltak teljesedjenek be, hogy az általuk megjósoltak szerint fogok reagálni, vagy kibukok megint. Nem áll módomban megmutatni a jövőt, hogy: tetszik látni, ilyen leszek.

– *Az igazi tehetség nagyon nehéz teher. Csak azokban van ellene rosszindulat, csak azok irigylik és gátolják az érvényesülését, akik el se tudják képzelni, mit jelent ilyen súlyt hordozni nap mint nap. Az irigykedőkkel nem érdemes törődni, csinálni kell a dolgot a lehető legmagasabb színvonalon. Egyébként, konkrétan ki várja el, hogy beteljesítsd az előítéleteket?*

– Nem nevezhető meg konkrétan senki, mert ez általános vélekedés, így vagyok elkönnyelve. Ezen az alapon befejezhetnék mindent, a színészetet, az életet, a lélegzést. Befejezhetnék mindent, ha nem hinnék magamban, ám azt az örömet senkinek nem szerezem meg, hogy ne legyek.

Tudod, én nagyon szeretek hosszú távokat futni, és talán azért vagyok még életben, mert komolyan veszem a sportot. Ez a katonaságnál kezdődött. Zalaegerszegrre vonultam be a többi színművészeti hallgatóval, előfelvételiként. Egy ilyen helyen mindenki jól elhízik. Az már a vég, amikor éjfél után a cukros-zsíros kenyeret tolják be magukba az emberek, és a legtöbbjük hihetetlen formákat vesz fel, meghízik. Én is meghíztam, de még idejében észbe kaptam, és azon gondolkoztam, hogyan lehetne leadni leghamarabb a fölösleget. Akkor kezdtem el futni, és sikerült is, egészen szilfidül szereltem le. Ez a sport azóta is tart, most már maratonokat futok. Sőt, amikor nagyobb kihívást akartam keresni magamnak, rátértem a hegyi maratonira. Az ugyanúgy negyvenkét kilométer, csak hegyi terepen. A feladat felnöveszti az embert.

– *Mondtad, hogy a Színművészeti Főiskola hallgatói egy helyen voltak katonák. Kikkel katonáskodtál együtt?*

– László Zsolttal, Haás Vander Péterrel, Háda Jánossal, Horváth Lajos Ottóval – csak ők jutnak most eszembe. Jól megismertük egymást, mert eléggé zárt közösség volt a színművészetisek csoportja még egy ilyen zárt közösségen belül is, mint a katonaság. És Zalaegerszegrre hozták még a jogászokat meg a képzőművészetiseket. A képzősökkel nagyon jóban voltam.

Schiller Kata felvétele

Poprikcsin szerepében

– *A főiskoláról Debrecenbe mentél.*

– A debreceni színházat én mindig, mindennek ellenére a saját színházamnak fogom tartani. Amikor odamentem, ért egy misztikusnak mondható élmény. Ahogy beléptem a színpadra, bár előtte sose jártam ott, azt éreztem, hogy kifejezhetetlenül befogad a színpad. Persze, meg voltam hatódva, mert nyeretlen kétevesként is tudtam, hogy itt olyan gigaszínészek játszottak, mint Soós Imre, Latinovits Zoltán, Sinkó László, Haumann Péter, Mensáros László.

– *De másképpen alakultak az események, mint vártad.*

– Úgy mentem oda, hogy azt hittem, mindenkinek ugyanolyan fontos a színház ügye, mint nekem. Hogy durr bele a középebe, pillanatok alatt dobjuk el a példányt, éljük a dolgokat, csináljuk, csináljuk, csináljuk! Sajnos, be kellett látnom, hogy nem mindenki akarja ezt. Spiró György *Csirkefejéből* a Fiú szerepét kaptam, tulajdonképpen az lett volna a főiskolai vizsgajátékom, de próba közben többször is lecserezték a főszereplőt, mindig másféle habitusú színészre. Tudni lehetett, hogy nagy gáz lesz. Bár az utolsó pillanatig részt vettem a próbákban, a főpróbát még én csináltam, ám a bemutatóra már nem mentem el.

– *Így nem lett főiskolai vizsgajátékod. Nincs is színészdiplomád?*

– Nincs.

– *Láttad valami hiányosságát a pályádon annak, hogy nincs?*

– Őszintén megmondom, nem.

– *Van valamilyen szerep, amit szeretnél eljátszani?*

– Ez idáig volt, *A revizor* Hlesztakovja, de az nem adatott meg, bár nagyon szerettem volna. Most már amit rám bíznak, eljátszom. Az volt a félelmetes a régi színházigazgatókban, hogy tudták, melyik színész hol tart, milyen fajsúlyú szerep kell neki. Hogy nyújtózkodjon is, de ne eszement nyújtózkodással. A színházigazgatókról jut eszembe. Most voltam otthon, Debrecenben, és persze elmentem a színházba, beszélgettem a barátaimmal. Azt hiszem, nagy bajok vannak az ottani dolgokkal.

– *Túl vagy a Gogol-mű bemutatóján. Van-e valami távolabbi terved?*

– Soós Imréről szeretnék Galambos Péter rendezővel és Pető Kata harmadéves színművészetissel egy előadást készíteni. Azt reméljük, jó lesz. Komoly feladatnak tartjuk, mint egy hegyi maratont.

AZ INTERJÚT KÉSZÍTETTE: BARI KÁROLY